ЛЮДОЖЕРСТВО В ПОЇЗДІ

Нещодавно я їздив до Сент-Луїса; по дорозі на Захід, на невеличкій станції, десь після пересадки в Терре-Хоут, штат Індіана, до вагона зайшов привітний, статечний на вигляд джентльмен років сорока п’яти-п’ятдесяти і сів поруч. Щось із годину говорили ми з ним про се, про те, і він видався мені напрочуд розумним та цікавим. Зачувши, що я з Вашінгтона, взявся розпитувати мене про визначних державних діячів, про справи в конгресі, і я одразу пересвідчився, що він чудово знає всі тонкощі політичного життя та потаємну кухню обох наших законодавчих палат. Нараз біля нашої лави спинилося двоє, і ми почули уривок такої розмови:

– Гарісе, друзяко, зроби мені ласку, повік не забуду...

Очі мого сусіда радісно спалахнули. "Мабуть, оці двоє викликали в нього якийсь приємний спогад",– подумав я. Та враз його обличчя стало задуманим і спохмурніло. Він повернувся до мене й заговорив:

– Дозвольте висповідатись перед вами, розкрити, так би мовити, найпотаємнішу сторінку свого життя; я не ворушив її ні разу з тих пір, як це трапилося зі мною. Слухайте уважно й пообіцяйте, що не будете перебивати.

Голос його то злітав од захоплення, то ставав глухим, хоч кожне слово було пойняте щирістю й почуттям.

Розповідь незнайомого

19 грудня 1853 року вирушив я вечірнім чікагським поїздом до Сент-Луїса. У вагоні було лише двадцять чотири пасажири, і всі чоловіки. Жодної тобі жінки або дитини. Всі були у чудовому настрої. Мандрівка

обіцяла бути приємною, і, пригадую, у жодного з нас не виникло навіть передчуття, що може подібне трапитись.

Об одинадцятій знялась хурделиця. Проїхали невеличкий хутір Уелден, і за вікнами обабіч потяглися нескінченні й нудні прерії, де не стрінеш людини аж до самого Джубілі-Сетльмента. Вітрові ніщо не перешкоджало на велетенській рівнині – ні ліс, ні гори, ні височенні скелі, і він люто дув, здіймаючи вихори снігу, мов клапті піни на розбурханому морі. Біла ковдра грубішала щомиті; поїзд збавив хід – відчувалося, що паровичку дедалі важче долати опір. Вряди-годи ми зупинялися серед заметів, що височіли на шляху, ніби велетенські степові кургани. Розмови стали вщухати. Недавнє збудження змінилося сумом збентеження. Ми всі нараз уявили собі, що можемо потрапити в снігову пастку серед цієї крижаної пустелі.

О другій годині ночі дивне відчуття цілковитої нерухомості вивело мене з дрімоти. Миттю збагнув: нас замело! "На допомогу!" – лунав заклик по вагонах, і всі ми кинулись виконувати наказ. Вискакували з теплих вагонів на холод, у глупу ніч; вітер колов лице, лавиною бурхав сніг, та всі знали – кожна хвилина загрожує смертю. Лопати, руки, дошки,– все, чим тільки можна було розгрібати сніг, пустили в хід. Це була дивовижна, напівфантастична картина: купка людей, які відчайдушно змагалися з заметами, що все зростали, миготливі привиди, які то щезали, то знову виринали з мороку ночі, а їх осявало примарне червоне світло паровозного ліхтаря.

Та за якусь годину зрозуміли, що все це намарне, бо не встигали ми розкидати одну кучугуру, як вітер намітав десятки інших. А найгірше, що під час останнього штурму ворога наш паровичок зламав вісь. Навіть якби ми розчистили всю колію, рушити не змогли б. Знеможені й пригнічені повернулися до вагонів. Всілися біля вогню й почали обговорювати становище. Найдужче лякало те, що не мали їжі. Замерзнути не замерзнем, адже на паровозі повен тендер дров. Врешті-решт усі погодились з кондуктором, котрий сказав, що будь-хто, якщо ризикне відійти в таку негоду за п’ятдесят миль, неодмінно загине.

Виходить, на поміч розраховувати не доводиться, посилати чи не посилати – все одно. Залишається терпляче й покірно чекати – або ж врятуємось, або помремо з голоду. Не дивно, що навіть найхоробріші поблідли од таких слів.

Спливла година, розмови вщухли, і тільки коли на якусь мить змовкала буря по кутках, чути було тривожний шепіт; вогонь у ліхтарях поволі згасав, по стінах поповзли мерехтливі тіні, а нещасні бранці, скулившись на своїх місцях, поринули в роздуми, намагаючись відволіктись або ж заснути, коли вдасться.

Ночі, здавалося, кінця-краю не буде, тихо спливала вона хвилина по хвилині, і ось на сході з’явилася бліда холодна смужка. Коли посвітлішало, пасажири закректали, зашаруділи – той поправляв на голові капелюха, інший розминав затерплі руки й ноги, і кожен, хто б не прокинувся, перш за все кидався до вікна. Та перед очима простягалась та сама пустеля, тиха й безрадісна! Жодної ознаки життя; ні тобі димка, ні колії, лиш безконечна біла рівнина, де вільно гуляє вітер, ганяючи хвилями сніг, а вгорі суцільна снігова пелена застилає небо.

Весь день ми сумно вештались по вагонах, все думали та мовчали. Іще одна важка й безконечна, до того ж голодна ніч!

Іще один ранок – цілий день мовчанки, марного очікування, що хтось прийде на допомогу. Вночі марилися святкові столи, заставлені стравами, вранці – хапливе пробудження й знову голод.

Настав четвертий день, а за ним – п’ятий! П’ять днів у пастці! В очах світився жах голодної смерті. Вони примушували навіть здригатися: кожен погляд виказував, хоч і підсвідомо, те, що зріло в кожній душі, але ще не пробилося назовні.

Минув і шостий день, а ранок сьомого осяяв худі, змучені обличчя напівзбожеволілих людей, на які вже лягла тінь смерті. І час настав! Те

підсвідоме, що зріло в кожному з нас, ладне вже було вибухнути. Надто тяжке випробування випало нам на долю. Річард Х. Гастон з Міннесоти, довгий, блідий, що скидався на кістяк, підвівся з місця. Ми знали, що він скаже, і завмерли; всі наші почуття й хвилювання пірнули десь глибоко, в очах, пойнятих безумством, застигла спокійна й сувора увага.

– Джентльмени! Зволікати більше не можна. Час не жде. Ми мусимо негайно прийняти рішення, хто з нас помре, щоб прогодувати інших.

За ним устав містер Джон Д. Вільямс з Іллінойса:

– Панове, я пропоную містера Джеймса Сойєра з штату Теннесі.

Містер У. Р. Адамс з штату Індіана перебив:

– А я – містера Деніеля Слоута з Нью-Йорка.

Містер Чарлз Д. Ленгдон. Пропоную містера Семюеля А. Боуена з Сент-Луїса.

Містер Слоут. Джентльмени, я поступаюся на користь містера Джона А. Ван-Нострenда-молодшого з Нью-Джерсі.

Містер Гастон. Якщо ніхто не заперечує, зважимо.

Містер Ван-Ностренд заперечив, і прохання містера Слоута не задовольнили. З самовідводами виступили також панове Сойєр і Боуен; та на їх прохання теж не зважили.

Містер А. Л. Баском з штату Огайо. Пропоную підвести риску та переходити до таємного голосування.

Містер Сойєр. Джентльмени, я рішуче протестую. Це порушення правил! Вимагаю перервати засідання. Треба, по-перше, обрати голову й заступників. Отоді можна розглянути порядок денний, знаючи, що жоден пункт парламентської процедури не порушено.

Містер Біл з Айови. Панове, я протестую. На який нам біс пусті формальності? Ось уже сьомий день ми й ріски в роті не мали. Кожна хвилина, згаяна на дурні теревені, тільки подвоює наші муки. Щодо мене, то я цілком задоволений претендентами, і мені здається, що й усі ви; отож вимагаю негайно почати таємне голосування та вибрати одного з них... Хоча не завадило б і кількох. Вношу пропозицію...

Містер Гастон. До резолюції можуть бути зміни й додатки; крім того, згідно з процедурою, ми приймаємо її тільки через добу після оголошення. Це викличе, містере Біл, небажану для вас тяганину. Слово надається джентльмену з Нью-Джерсі.

Містер Ван-Ностренд. Панове, я серед вас чужий і не сподівався такої честі. Розумієте, мені незручно...

Містер Морган з Алабами (перебиваючи). Підтримую пропозицію містера Сойєра.

Поставили на голосування, й дебати, як і належить, припинилися. Головою обрали містера Гастона, секретарем – містера Блейка, до комісії по висуненню кандидатур – містера Голкомба, Дайєра й Болдуїна, для сприяння роботі комісії – Р. М. Хоулмена, за фахом постачальника продовольчих товарів.

Оголосили перекур. Комісія пішла на нараду. За першим ударом молотка голови всі зібралися, комісія зачитала список. Серед кандидатів опинилися Джордж Фергюсон із штату Кентуккі, Люсьен Хорман з штату Луїзіана і У. Месік, штат Колорадо. В цілому список схвалили.

Містер Роджерс із штату Міссурі. Пане голово, я пропоную додаток до висновків комісії, що поставлені на розгляд палати згідно з процедурою. Замість містера Хормана внести до списку всім відомого і всіма шанованого містера Гаріса з Сент-Луїса. Панове, було б помилкою вважати, що я заперечую високі моральні якості й суспільне становище джентльмена з Луїзіани. Я шаную його не менш, ніж кожен з нашого товариства. Та не можна не зважити на ту обставину, що цей джентльмен схуд за цей час дужче за всіх; ніхто з нас не має права заплющувати очі на те, панове, що комісія з недогляду чи з якихось міркувань не виконала своєї місії й запропонувала нам джентльмена, в якому аж надто мало поживних речовин...

Голова. Містере Роджерс, позбавляю вас слова. Я не можу допустити, аби щирість намірів комісії піддавали сумніву. Всі невдоволення й скарги прошу подавати згідно з процедурою. Яка думка присутніх щодо пропонованої зміни?

Містер Холідей із штату Вірджінія. Пропоную ще одну зміну: містера Месіка замінити містером Харвеєм Девісом із штату Орегон. Хтось може заперечити, що сповнене злигоднів і нестатків життя далеких окраїн зробило м’язи містера Девіса надто твердими. Але ж, панове, хіба зараз час рахуватися з цим? Яка різниця, м’яке його м’ясо чи тверде? Хто з нас вибиратиме? Обсяг – ось що нас перш за все цікавить, вага і маса – ось найвищі переваги! Що зараз варта освіта, талант і навіть геній... Я наполягаю на своєму доповненні.

Містер Морган (із запалом). Пане голово, я рішуче протестую. Джентльмен з Орегону вже немолодий. Статура у нього солідна, не заперечую, але ж це самі кістки. Може, панові з Вірджинії досить і супу, а я полюбляю ситну їжу. Він же знущається, бажаючи нагодувати нас привидом? Я запитую, як можна, дивлячись на ці жадібні очі, пойняті скорботою й смутком, пропонувати нам таке? Запитую містера Холідея, чи можна, знаючи про наше горе і всі наші страждання в минулому, а також зазирнувши в жахливу будучину,– чи можна накидати нам оцю дохлятину, ці живі мощі, кістяк, поточений червою, висохлу мавпу, що

приблудилася з хащів Орегону? Не згоджуйтесь, панове, ні за що не згоджуйтесь! (Оплески).

Доповнення було поставлено на обговорення і після запеклих дебатів відхилено. Що ж стосується першої пропозиції, то її схвалили, і містер Гаріс потрапив до списку кандидатів. Почалось голосування. П’ять разів переголосовували, а на шостий обрали Гаріса: "за" були всі, "проти" лише сам Гаріс. Проголосували ще раз – хотілося обрати першого кандидата одноголосно,– та знову Гаріс виявився проти.

Містер Редуей запропонував перейти до інших кандидатур, щоб вибрати когось на сніданок. Пропозицію схвалили.

Почалось голосування. Половина підтримала кандидатуру містера Фергюсона, зважаючи на молоді літа, інша – наполягала на містерові Месіку, як огряднішому. Голова висловився на користь останнього, а його голос був вирішальний. Тоді вибухнуло незадоволення в таборі прихильників Фергюсона, зажадали нових дебатів, та хтось своєчасно запропонував кінчати збори, і всі розійшлися.

Готування до вечері відволікло увагу фергюсонців, і вони на якусь мить змирилися з поразкою. Коли ж почали було рюмсати, що їх зневажили, надійшла звістка, що містера Гаріса подано,– і все немов корова злизала язиком.

Столами слугували спинки сидінь; з великою вдячністю всідалися ми за довгожданну вечерю, смачність якої перевершувала всі витвори нашої уяви за тиждень голодної муки. Як усі змінилися за ці кілька хвилин! Ще вдень нас долали голод, жах, відчай і безвихідь, а зараз у кожного вдоволений вираз на обличчі, в очах безмежна вдячність – словом, таке вдоволення, що й не описати. Авжеж, то були найщасливіші хвилини мого життя! За вікнами хуга, вітер сердито кидається на стіни, та ні він, ні хурделиця нас не лякали. Мені смакував Гаріс. Можливо, його можна було б зготовити й ліпше, та запевняю вас,

жоден на світі не потрафив так моєму апетиту, жоден не викликав у мене стільки приємних почуттів. Месік теж був нічого, хоч і з деяким присмаком. Та Гаріс – я віддаю йому перевагу за надзвичайну споживність і його ніжне рожеве м’ясо. У Месіка були свої принади, не буду кривити душею, проте, одверто кажучи, мумія набагато поживніша за нього. М’ясо тверде, пісне; таке тверде, що годі розжувати! Ви, звичайно, цього не уявляєте, бо ще ніколи чогось подібного не їли.

– Пробачте, ви хотіли сказати...

– Я ж прохав вас не перебивати. На вечерю обрали пана з Детройта, на ймення Уокер. Він був чудовий. Я навіть написав потім його дружині. Просто чудовий! У мене й досі слина тече. Хіба що трохи недосмажений. Наступного ранку подали Моргана з Алабами. Щирої душі чоловік, ні разу не куштував чогось подібного: красень, освічений, вишукані манери, знав кілька іноземних мов,– ну, джентльмен, та й годі. Так, так, і до того ж який соковитий! На вечерю припав отой стариган з Орегону. От хто нам, так би мовити, дозолив,– старезний, худий, цупкий, наче віник, годі й повірити. Я не втримався:

– Джентльмени, як собі хочете, а я підожду іншого.

До мене миттю приєднався Граймс з Іллінойса:

– Панове, я теж підожду, поки оберуть більш достойну кандидатуру.

Скоро всі зрозуміли, що Девіс з Орегону ні к бісу не годиться, і, щоб підтримати гарний настрій, який виник після споживання Гаріса, призначили нові вибори. Нашим обранцем виявився Бейкер із Джорджії. От уже посмакували! А потім з’їли одного за одним Дулітла, Хокінса, Макелроя! (Хоч він і надто немічний був та худий); відтак Пенрода, двох Смітів, Бейлі (у нього одна нога виявилася дерев’яною, а все інше – нічого); за ним юного індійця, катеринщика й джентльмена на ймення

Бакмінстер: нудний-пренудний, без смакових якостей, до того ж пісний, добре, що встигли з’їсти, поки прийшла помога.

– Таки прийшла?

– Авжеж. Одного сонячного ранку, одразу після зборів. Цього разу обрали містера Джона Мерфі. І, як на мене, то дуже вдало. Та Джон Мерфі повернувся додому цілісінький, тим самим поїздом, що прийшов на поміч. А повернувшись, одружився з удовою Гаріса...

– ?!

– Так, так, того самого Гаріса, що був першим нашим обранцем. І уявіть собі – щасливий, розбагатів, став такий поважний! Ну, до чого ж романтично, як ото в книгах пишуть. А ось і моя станція. Бажаю щасливо доїхати. Якщо матимете час, приїздіть, радий буду вас бачити. Ви мені дуже сподобалися, сер. Мене просто-таки тягне до вас. Як ото колись до Гаріса. Бувайте, сер. Приємної подорожі.

Він пішов, а я ще довго не міг заспокоїтись і водночас радів, що цього диявола вже не було. Хоч і такий запобігливий та чемний, мене щоразу кидало то в жар, то в холод, коли він вилуплював на мене свої жадібні баньки, а особливо, коли почув, що сподобався йому і що нітрохи не гірший за бідолаху Гаріса, земля йому пером!

Я був страшенно збентежений, бо повірив кожному його слову, просто не міг не йняти віри отій сповіді, та ще й викладеній з такою щирістю. Проте всі жахливі подробиці приголомшили мене, і я ще довго не міг прийти до тями. Нараз помітив, що кондуктор дивиться на мене, й запитав:

– Що то за один?

– Колись був членом конгресу, до того ж всіма шанований. Та якось поїзд, що він ним їхав, потрапив у замет, і бідолаха мало не вмер з голоду. Так зголоднів, змерз та обморозився, що хворів місяців зо два й трохи з’їхав із глузду. Зараз уже нічого, здоровий, та в нього є одна нав’язлива ідея: варто йому торкнутися улюбленої теми – він теревенитиме, доки не переїсть усіх. І всіх пам’ятає на ім’я, ні разу не зіб’ється. Доївши останнього, незмінно закінчує: "Настав час обирати чергового кандидата: через відсутність інших пропозицій обрали мене, та я виступив з самовідводом,– заперечень, звичайно, не було,– і ось таким побитом я й лишився живий!"

Слава тобі господи! Значить, вся ця нісенітниця – лише хвороблива маячня божевільного, а не пригоди кривавого людожера.

1867